

УДК 351.746:(477):(477)=161.2

DOI 10.37749/2308-9636-2020-9(213)-1

С. Г. Гордієнко,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри національної безпеки

навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП

СКЛАДОВІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ЗА СФЕРАМИ ЇЇ БУТТЯ

У роботі визначаються складові безпеки України за сферами її життєдіяльності: політика, економіка, воєнна сфера тощо.

У сучасному світі рушійною силою економіки стають якісно нові знання, тому структуру економіки, як інноваційної, можна звести до наступної формули: загальна економіка = економіка науки + науково-технологічна економіка + економіка матеріального виробництва.

Економіку, на нашу думку, схематично можна відобразити так: економіка науки (інформація => інформаційні ресурси => інноваційна діяльність => якісно нові знання => інтелектуальні ресурси), науково-технологічна економіка та економіка матеріального виробництва.

Тобто безпека держави залежить, в першу чергу, від її політичної складової із забезпечення економічної безпеки суспільства.

Безпека держави як системи політичної влади в Україні залежить від її політичної, економічної, наукової та науково-технологічної складових, які є фундаментом інноваційної політики України.

Ключові слова: політика, політологія, національна безпека та механізми її забезпечення, політична безпека, показники політичної безпеки, загрози політичній безпеці, внутрішня політична безпека держави, виклики внутрішній політичній безпеці, зовнішня політична безпека держави, політична економіка, політекономія, наука та інформація, Концепція економічної безпеки, компетенція державних органів у забезпеченні безпеки держави.

Задля визначення стратегічних складових державної безпеки доцільним вважаємо, в першу чергу, визначитися з такими феноменами як політика, безпека політичної системи та державного устрою України, політична економія та економіка. На нашу думку, всі ці визначення дуже тісно пов'язані між собою, взаємопереходять одне в одне та найбільш реально дають можливість окреслити стратегічні, пріоритетні напрями державної діяльності, а отже і визначити напрями її забезпечення.

Що ж таке політика? Це і мистецтво можливого; і наука державного управління; і участь у справах держави; і напрям діяльності держави; і певні форми,

мета, завдання, зміст діяльності держави. Сфера політики охоплює питання державного устрою, управління країною, керівництво соціальними спільнотами: класами, різними суспільними групами людей, політичну боротьбу політичних партій, політичних рухів та ін. У політиці відображаються корінні, життєві інтереси соціальних спільнот, класів.

У питанні визначення поняття політики в суспільствознавстві сформувалися дві основні позиції.

Перша — традиційна. Політика визначається через суть і зміст діяльності держави, через участь людей у здійсненні або опануванні державної влади. Політика — наука про державу, більш дав-

ня і водночас більш близька до здорового глузду.

Друга — політика визначається як певний вид соціальної діяльності, не обов'язково поєднаної з державною владою.

Політика є управлінською діяльністю стратегічного рівня щодо внутрішніх та зовнішніх правових стосунків і взаємодій.

Багато інших науково-довідкових джерел трактують політику як діяльність самоуправління у місті-державі, «мистецтво управління» державою і суспільством, діяльність із вирішення питань життя суспільства чи певної його частини. Цілеспрямована діяльність, пов'язана з прийняттям відповідальних рішень у галузі взаємовідносин між різними суспільними групами, державами й народами, пов'язана з боротьбою за здобуття або утримання державної влади як знаряддя регулювання і формування цих стосунків. Це такі інструменти і методи як дипломатія, торгівля, міграційна політика, співпраця в глобальних проєктах та міжнародна співпраця, наукові та освітні проєкти, силова (військова) конкуренція та політичні, економічні та військові союзи тощо.

До структурних складових політики відносять: політичні відносини; взаємозв'язки соціальних суб'єктів; політичну свідомість; політичний інтерес; політичну діяльність суб'єктів політики; суб'єкти політики; політичний процес; політичні організації.

У результаті політичної боротьби різних партій, угруповань, рухів у державі складається законодавчо затверджена державна політика — система пріоритетів на напрямів діяльності, що, принаймні теоретично, відповідають інтересам держави та народу. Державну (публічну) політику визначають як «систему дій, регулятивних заходів, законів, і фінансових пріоритетів з того чи іншого напрямку, проголошену органом державної влади або його представниками». Державна (публічна) політика зазвичай втілюється в «конституціях, законодавчих актах і судових рішеннях».

Політологія — це наука, що аналізує і характеризує політику, насамперед як

науково обґрунтовану діяльність політичних партій, суспільно-політичних і громадських рухів, об'єднань, товариств та державних політичних інститутів, що впливає з самого повсякденного життя людей та суспільства.

У вітчизняній політології виділяють такі функції політики: керівництво та управління суспільством, збереження організованості й загального порядку; забезпечення захисту основних прав людини; управлінську функцію (політичне керівництво суспільством); інтегруючу, що забезпечує консолідацію суспільства, досягнення стабільності суспільства в цілому і складових його частин, систем; регулятивну, що сприяє упорядкуванню, регламентації політичної поведінки та політичних відносин; теоретико-прогностичну, мета якої — вироблення концепції, курсу розвитку суспільства; сприяння виявленню інтересів різних груп суспільства та узгодження цих інтересів; нормативну, пов'язану з виробленням і затвердженням системи норм і цінностей у суспільстві; соціалізаційної особистості — функцію залучення, включення індивіда в суспільне життя, певне політичне середовище; забезпечення суспільства дієвим принципом розподільчої справедливості; забезпечення наступності та інноваційності соціального розвитку як суспільства в цілому, так і окремої особи; гарантування як усередині самої держави, так і поза її межами безпеки для всіх груп і верств суспільства.

Сутність політичної безпеки (ПБ) як складової національної безпеки (НБ) та основних механізмів її забезпечення, як правило, визначається наступним чином.

Саме поняття «політична безпека» як сукупність різних соціально-політичних явищ має багато напрямів. Один із них розглядає безпеку в якості системи заходів держави й суспільства із захисту політичних інтересів країни і громадян. Інший — як стан ненасильницьких суспільних відносин, що виключають досягнення політичних цілей збройним шляхом. Третій — як політичне й право-

ве вирішення проблем, пов'язаних зі зменшенням соціальної і політичної напруженості. **Четвертий** — як соціально-політичне явище, в якому визначальну роль відіграє конфлікт. Сутність *безпеки* в самому загальному сенсі означає здатність соціуму зберігати можливість розвитку в умовах загроз. Поза розглядом викликів, ризиків, небезпек і загроз поняття «безпека» фактично втрачає свій сенс.

На думку сучасних політологів, **політична безпека** є сукупністю заходів щодо виявлення, попередження та усунення тих факторів, які можуть завдати шкоди політичним інтересам країни, народу, суспільству, громадянам, обумовити політичний регрес і навіть політичну загибель держави, а також перетворити владу і політику з конструктивної в руйнівну силу. Тобто політична безпека — це також і безпека влади й політики.

З викладеного вище зрозуміло, що базою для визначення суті й цілей політичної безпеки виступають політичні інтереси країни. Це визначення не тільки істотно розширює спектр об'єктів політичної безпеки, включаючи всі життєво важливі інститути, відносини і процеси політичної сфери життя суспільства, але й підкреслює пріоритетну необхідність захисту політичної безпеки таких суб'єктів як народ, суспільство та громадяни. Причому передбачається захист не тільки законної влади, але й політичної опозиції як своєрідного «запобіжника» від застою, «стимулятора енергії» творчості, необхідних для держави і суспільства.

Політологічний словник трактує політичну безпеку як комплекс заходів, спрямованих на збереження конституційно легітимізованого політичного ладу тієї чи іншої держави, забезпечення державотворення і конструктивної політики.

Кравчук О. Ю., розмірковуючи про особливості політичної безпеки України, відзначає, що суть ПБ трактується по-різному. Одні розуміють її як збереження існуючого конституційного ладу, політичної і соціальної стабільності. Інші — як відстоювання демократичних

цінностей, народовладдя. Треті — як невикористання насильства в політичних цілях.

Пріоритетність того чи іншого виду національної безпеки (економічної, соціальної, екологічної, військової тощо) визначається об'єктивними чинниками: ступенем потреби людей у цьому виді безпеки; уразливістю людей і життєво важливих об'єктів від цього виду небезпек; наявністю широкого кола надзвичайних небезпек, яким повинна протистояти ця система безпеки.

За цими показниками політична безпека займає одне з перших місць у системі національної безпеки України та безпеки держави!!!

У науці робляться спроби визначити **показники політичної безпеки**: відсутність перешкод і утисків політичних прав і свобод громадян; наявність політичної опозиції; справедливість і відповідність державно-політичного устрою національним інтересам; політична потужність і геополітичний статус країни; ефективність політики і державного управління, що виражаються в здатності енергійно долати кризи, забезпечувати відновлення і стійкий розвиток; довіра і добровільна підтримка влади більшістю суспільства; оптимальна політична стабільність; зростання внутрішніх та іноземних інвестицій у розвиток країни.

До основних загроз політичній безпеці Української держави потрібно віднести: брак аналізу управлінських рішень; низьку ефективність державного контролю за виконанням прийнятих рішень; збереження антидемократичного механізму формування внутрішньої і зовнішньої політики; корупцію та протекціонізм у державних структурах; брак інформації у світового співтовариства про дійсний стан та розвиток процесів в Україні; підпорядкування засобів масової інформації правлячій еліті.

Отже, можна зробити висновок, що політична безпека є сукупністю заходів з виявлення, попередження й усунення тих чинників, які можуть завдати збитків політичним інтересам країни, народу, суспільству, громадянам, зумо-

вити політичний регрес і навіть політичну загибель держави. Існує багато небезпек, здатних підірвати владу, правовий порядок, викликати хаос. Своєю чергою, накопичення цих загроз зумовлює необхідність створення дієвого механізму забезпечення політичної безпеки¹.

Політична безпека України є певним станом, внутрішньою властивістю, найважливішою атрибутивною характеристикою, необхідною умовою існування і функціонування політичної системи і всього соціуму, взаємозв'язок, взаємодія і співвідношення всієї сукупності чинників, що забезпечують їх збереження, захищеність, функціонування, розвиток і вдосконалення в несприятливих умовах².

Васенко В. К. відзначає, що **політична безпека** — це стійкий стан і ефективний розвиток політичної системи суспільства, який дозволяє адекватно реагувати на негативні внутрішні й зовнішні дії, зберігати цілісність соціуму і його сутнісні якості.

Система політичної безпеки будь-якого суспільства покликана вирішувати досить суперечливу задачу: з одного боку — надійно захищати політику, яка відповідає національно-державним інтересам, а з іншого — виключити її збитковий і небезпечний для національно-державних інтересів процес.

Політична безпека — один із найголовніших різновидів безпеки, що використовує політичні засоби для економічного та соціального балансу (або його відсутності) державного устрою. Відрізняється від деяких інших різновидів тим, що в нього немає сталевого носія.

Беззаперечно, координаційна і керівна роль у процесі забезпечення економічної безпеки країни (а ми вважаємо, і політичної безпеки також — С. Гордієнко) має належати державі, дії якої в цьому разі не узгоджуються з інтересами

сами власної економічної безпеки. Проте така суперечність об'єктивно зумовлена функцією держави як гаранта національних інтересів³.

На думку **Косілової О. І.**, у сучасних умовах провідну роль у забезпеченні національної безпеки держави відіграють політична, військова та економічна безпеки. Але, на відміну від економічної безпеки, політична безпека держави здебільшого залишається поза увагою наукового аналізу.

Під поняттям «**політична безпека держави**» слід розуміти рівень захищеності **національних інтересів** у політичній сфері. У свою чергу, вона передбачає такий стан правових норм і діяльності відповідних інститутів безпеки, що гарантують захист політичного суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності та конституційного ладу держави, тобто можливість нації та створених нею соціальних інститутів проводити незалежну внутрішню і зовнішню політику.

На наш погляд, таке визначення є недоречним, адже політична безпека держави не може виражатися через національні політичні інтереси.

Головними **об'єктами** політичної безпеки України є **громадяни**, їх політичні права і свободи, повсякденні форми виявлення їх політичних інтересів та політичної активності; громадянські інститути та суспільні відносини в їх політичному вимірі; **держави**, її конституційний лад, суверенність, незалежність і територіальна цілісність, спадковість демократичних традицій функціонування.

Визначивши місце політичної безпеки в системі національної безпеки, проаналізуємо її складові. Залежно від місця дислокації джерел загроз політичній безпеці, способів і методів їх нейтралізації та попередження в системі політичної

¹ Кравчук О. Ю. Особливості політичної безпеки України // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua> Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Вип. 23, 2011. С. 86.

² Кравчук О. Ю. Політична безпека України як наукова і практична проблема // Політичні науки // Міжнародний науковий журнал // № 6, т. 3, 2016.

³ Васенко В. К. Вплив неконترلльованої економіки на економічну безпеку держави / Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро та мікро вимір: монографія / за ред. Черевка О. В. Черкаси: ПП Чабаненко Ю. А. Черкаси, 2014. 442 с. С. 352—374.

безпеки держави, виділяємо внутрішню та зовнішню безпеку.

Збалансована **внутрішня політична безпека держави** відображає стан її політичної системи, що забезпечує стабільний розвиток суспільства, відображає інтереси всіх його соціальних груп, сприяє консолідації нації і дозволяє ефективно вирішувати завдання економічного, соціального і культурного розвитку. Внутрішня політична безпека досягається шляхом ефективною, соціально спрямованою, узгодженою діяльністю державних органів та інститутів громадянського суспільства, що задовольняє й захищає політичні, соціальні інтереси особи та суспільних груп, сприяє досягненню стану громадянської злагоди та соціального партнерства всередині держави. Основними складовими внутрішньої політичної безпеки є державно-управлінська складова, що забезпечує ефективне функціонування державної влади та системи управління органами державної влади різних рівнів; суспільно-політична складова, в структурі якої виявляються та забезпечуються політичні інтереси окремих груп громадян та суспільства в цілому, забезпечуються соціально-політичні права громадян, реалізується їх політична активність у несилових формах; суспільно-конфліктологічна складова, що забезпечує ненасильницьке розв'язання внутрішніх суспільних конфліктів; ідеологічно-інформаційна складова, що базується на ідеологічному, соціально-психологічному та інформаційному забезпеченні суспільно-політичної стабільності.

Головними викликами внутрішній політичній безпеці України наразі є: комерціалізація політики, перетворення її на інструмент одержання комерційного зиску; надмірна політизація громадського життя на фоні зростаючої політичної пасивності й апатії більшості населення; низький рівень політико-правової культури громадян; відчуження народу від влади, зменшення можливостей впливу виборців на своїх представників; відсут-

ність конструктивної опозиції; зловживання маніпуляційними технологіями у політичній сфері; недостатня професійна підготовка частини українських політиків; високий рівень корупції в системі органів державної влади; відсутність політичної відповідальності державних діячів та вищих посадових осіб на фоні слабких демократичних традицій та нерозвинутого громадянського суспільства в Україні.

Зовнішня політична безпека держави становить комплекс заходів для забезпечення зовнішньополітичної стабільності через створення ефективного механізму зміцнення державного суверенітету, її правового та політичного статусу на світовому та регіональному рівнях.

Основними складовими зовнішньополітичної стабільності мають бути: захист територіальної цілісності та недоторканості кордонів; захист зовнішнього державного суверенітету від політичного диктату; збільшення числа держав — стратегічних партнерів та потенційних союзників; співпраця з іншими державами в правовій, політико-дипломатичній, економічній, військово-політичній та інформаційній сферах.

Таким чином, політична безпека посідає одне з провідних місць у системі національної безпеки, адже під поняттям «**політична безпека**» слід розуміти якісний рівень захищеності національних інтересів у політичній сфері.

У свою чергу вона передбачає такий стан правових норм і відповідних інститутів безпеки, що гарантують захист політичного суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності та конституційного ладу держави, тобто можливість нації та створених нею соціальних інститутів здійснювати незалежну внутрішню і зовнішню політику. Політична безпека держави досягається шляхом реалізації системи заходів, що закріплюють сталість конституційного ладу держави, дотримання демократичних процедур проведення виборів, реалізації та гарантії конституційних прав і

свобод громадян, контролю діяльності органів держави громадянським суспільством¹.

Аналізуючи викладене вище і власні напрацювання у теорії понять, припускаємо, що:

— **політика** — це стратегічна програма як система засобів та методів реалізації її пріоритетів та напрямів управлінської діяльності держави, що відповідають інтересам особи, суспільства та саме держави, які проголошені владою, або її представниками і які забезпечуються державою в певному соціальному середовищі;

— **політична безпека** — це якісний стан політичної системи суспільства, який має визначатися законодавчо, і який досягається системою заходів, спрямованих на збереження конституційно легітимізованого політичного ладу тієї чи іншої держави, забезпечення державотворення і конструктивної політики стабільності суспільства за можливості: нації та державних інститутів самостійно вирішувати питання державного устрою; гарантованого захисту політичного суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності та конституційного ладу держави; незалежно проводити внутрішню і зовнішню політику, що ґрунтується на балансі життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави.

Останнє передбачає, в першу чергу, чітку політику держави в соціально-економічній сфері її діяльності. Зазначене визначається законами політекономії як науки, та економіки як прикладної сфери діяльності держави.

Політична економіка, політекономія — галузь економічної науки, сферою інтересів якої є соціально-економічні відносини, економічні закони, що складаються на різних щаблях розвитку людського суспільства в процесі виробництва, розподілу, обміну й споживання матеріальних благ. Вивчає всю систему економічних відносин, їх єдність і

взаємодії з продуктивними силами та політичними, ідеологічними та соціальними інститутами суспільства.

Саме економіка є об'єктом економічної науки. Стосовно предмета цієї науки, то він спочатку обмежувався дослідженням домашнього господарства, а згодом усієї економічної системи суспільства. Сама ж наука врешті-решт отримала назву політекономії і вже з кінця XIX ст. стала неодмінним елементом вищої освіти, що вивчається в усіх університетах.

Саме класична школа, зокрема праці А. Сміта, перетворили політичну економію на повноцінну наукову дисципліну.

Класики проголосили ідею природного порядку, дію об'єктивних економічних законів. А це змінило напрям досліджень від системи регламентуючих правил до економічної свободи, яка одна тільки й забезпечує ефективний розвиток економіки.

«Економікс» — це такий напрям економічної теорії, предметом якого виступає ринкова економіка й організація її функціонування. Проте ця наука не являє собою якогось цілісного дослідження, чітко визначеного за тематикою і методологічною базою. Різні школи і течії цього напрямку економічної теорії накладають свій відбиток на предмет дослідження, а відтак, і на кінцеві висновки дослідників. Можна тільки в досить загальній формі визначити основні принципи постулати і найбільш типові напрями досліджень в «економіксі».

Отже, головний блок економічних наук, а саме економічна теорія складається з політекономії і «економікс», яка, у свою чергу, включає мікро- і макроекономіку. Більшість західних учених вживають термін «політекономія» і термін «економікс» як такі, що не мають суттєвих відмінностей і практично тотожні. Вони часто зводять політекономію до «економіко», розчиняючи її предмет у предметі «економікс». Проте таке отождолення не має сенсу, бо вони мають різні предмети дослідження. І тільки ці

¹ Косілова О. І. Політична безпека в системі національної безпеки України «Правова інформатика», № 1(29). 2011. С. 72.

дві основні теоретичні дисципліни в поєднанні можуть дати повне загальнотеоретичне відображення процесу функціонування й розвитку суспільного виробництва.

В Україні така економічна теорія з об'єктивних та суб'єктивних причин ще не склалася.

Сучасна економічна теорія стверджує, що політична економіка це — наука, сферою інтересів якої є соціально-економічні відносини, економічні закони, що складаються на різних щаблях розвитку людського суспільства в процесі виробництва, розподілу, обміну й споживання матеріальних благ. Вивчає всю систему економічних відносин, їх єдність і взаємодію з обмеженими продуктивними силами та політичними, ідеологічними та соціальними інститутами суспільства. Вона показує, як суспільство має здійснювати кінцевий вибір рідкісних ресурсів, як найкраще виробляти різні товари та послуги й обмінювати їх з метою максимального задоволення потреб людини.

Класичне розуміння економіки передбачає наступне.

Економіка — найважливіша сфера суспільного життя, в якій на основі використання різноманітних ресурсів здійснюється виробництво, обмін, розподіл та споживання продуктів людської діяльності, формується і постійно розвивається система продуктивних сил та економічних відносин, якими управляють різні типи економічних законів. Економіка має складну структуру, її матеріальною основою є система продуктивних сил, що відображає активне ставлення людини до природи в процесі праці й створення матеріальних та нематеріальних благ.

На всіх етапах розвитку людської цивілізації до системи продуктивних сил входили **людина-працівник, засоби виробництва, сили природи, які використовувалися людьми**. У XIX ст. новим елементом цієї системи стають форми і методи організації виробництва, у другій

половині XX ст. — **НАУКА ТА ІНФОРМАЦІЯ**. Як матеріальна основа економіки — це продуктивні сили, які розвиваються за властивими їм внутрішніми законами та відносно самостійними суперечностями. Другим елементом економіки є техніко-економічні відносини — відносини спеціалізації, кооперування, комбінування виробництва, його концентрації, обміну діяльністю між людьми та ін. Техніко-економічні відносини значною мірою збігаються із суспільним розподілом праці в загальній, частковій та одиничній формах і їх покладено в основу відгалуження окремих сфер і галузей розвитку економіки.

У межах економіки також виділяють організаційно-економічні відносини, тобто відносини між людьми з приводу організації виробництва, зокрема менеджмент, маркетинг. Залежно від ступеня розвитку технологічного способу виробництва, його окремих елементів (техніки, інформації тощо) в західній економічній, філософській та соціологічній літературі давалися різні визначення існуючого та майбутнього суспільства: технотронна цивілізація, кібернетичне суспільство, інформаційна цивілізація, постіндустріальне суспільство та ін. Така техніко-економічна класифікація суспільства — одностороння (оскільки не враховує соціально-економічну форму розвитку продуктивних сил), але має право на існування.

Відносини економічної власності — це відносини між різними суб'єктами власності (державою, промисловими компаніями, банками, окремими індивідами тощо) з приводу привласнення різноманітних об'єктів власності (засобів праці, предметів праці, робочої сили, предметів споживання та ін.) у різних сферах суспільного відтворення — у безпосередньому виробництві, розподілі, обміні та споживанні. В Україні найбільшою перешкодою для прогресу продуктивних сил є відчуження працівників від власності (на засоби виробництва, створений продукт та ін.), ставлення до

державної власності та капіталістичної власності як до чужої, що виявляється в її масовому розкраданні, безініціативності працюючих тощо¹.

Як зазначалося вище, на сучасному етапі розвитку людської цивілізації до системи продуктивних сил все настирливіше проникає новий елемент — **наука та інформація**. Останні в 21 ст. стають визначальними чинниками функціональної структури економіки і, як ми вважаємо, стають її основою.

Економіку, на нашу думку, схематично можна відобразити так: економіка науки (інформація => інформаційні ресурси => інноваційна діяльність => якісно нові знання => інтелектуальні ресурси), науково-технологічна економіка та економіка матеріального виробництва.

Лише після визначення пріоритетів економіки сьогодення і майбутнього актуальною є тема її безпеки.

На думку **Лекаря С. І.**, поняття «безпеки» може застосовуватись як до найбільш загальних речей, так і до конкретних ситуацій, пов'язаних із особистістю, суспільством, державою.

Оскільки економіка являє собою одну з життєво важливих сторін діяльності суспільства, то **поняття національної безпеки обов'язково включає в себе надійний захист економіки на випадок можливих зовнішніх чи внутрішніх загроз**. За цих обставин в економіці поняття «безпеки» розглядається в контексті захисту економічних інтересів держави від негативних наслідків глобалізаційних процесів, фінансових криз, природних катастроф тощо.

У **Концепції економічної безпеки**, затвердженій Кабінетом Міністрів України у серпні 1996 р., **економічна безпека розуміється як «стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, при якому забезпечується реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розвиток України, достатній оборонний потенціал навіть за**

несприятливих внутрішніх та зовнішніх процесів».

У **Концепції (основі державної політики) національної безпеки України економічну безпеку визначено як** такий стан національної економіки і кредитно-фінансової системи, який дає можливість: гарантувати економічний розвиток держави на підставі досягнень науково-технічного прогресу; забезпечувати стійке функціонування своєї кредитно-грошової системи і задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов.

Узагальнення існуючих способів визначення сутності та змісту поняття «економічна безпека» дозволило виокремити три методи її розуміння, засновані на важливих параметрах економічної безпеки:

— перша визначає економічну безпеку як стан захищеності національних економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз;

— друга — як можливість (здатність) прогресивного економічного та соціального розвитку (постійного зростання рівня життя і добробуту населення);

— третя базується на ототоженні економічної безпеки з економічним суверенітетом як правом уповноважених народом органів проводити незалежну соціально-економічну політику та зовнішньоекономічну діяльність в інтересах усього населення.

Вивчення проблем економічної безпеки дає підстави зробити висновок, що **під економічною безпекою, як правило, розуміється надійна захищеність національних інтересів у сфері економіки від реальних і потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз, і, в першу чергу, — від прямих та опосередкованих економічних збитків**. Це дозволяє визначити економічну безпеку держави як стан захищеності цінностей та інтересів держави від загроз та небезпек, створення можливостей для розширеного самовідтворення для задоволення потреб суспільства і держави на всіх рівнях економіки в умо-

¹ Економічна енциклопедія: у 3 т. Т. 1. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.

вах глобалізації світових фінансових та торгових ринків¹.

Мартиненко В. В., узагальнюючи думку більшості вчених, пише, що **економічна безпека — це стан захищеності економіки країни від внутрішніх та зовнішніх загроз**.

Автором сформувано власне бачення економічної безпеки: економічна безпека — це стан економіки, за якого забезпечується захищеність життєво необхідних потреб та інтересів людини, суспільства й держави від реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру².

На наш погляд, і це визначення є «куцом» і не розкриває всієї багатогранності цього феномена.

Спроби виробити специфічний аналітичний інструментарій щодо оцінки економічної безпеки та аналізу ефективності поточних рішень у сфері економічної політики часто лише поглиблюють сумніви у коректності методик, що застосовуються в цій сфері.

Наприклад, **Білоус В. Т.** під економічною безпекою розуміє «надійну захищеність національних інтересів у сфері економіки від реальних та потенційних внутрішніх загроз, і, в першу чергу, — від прямих та опосередкованих економічних збитків».

Варналій З. С. визначає економічну безпеку як «стан національної економіки, за якого зберігається економічна стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і задовольняються потреби особи, суспільства, держави».

На думку **Ортинського В. Л.**, економічна безпека — це «стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнування її структури і статусу, а також перешкодам у досягненні цілей розвитку».

Шерішев Л. І. вважає, що в основі «концепції безпеки, її структури та механізмів повинне лежати нове ноосферне світобачення, нове уявлення про ланки і

життєво важливі інтереси та базові цінності Росії, її ролі й місця у світовому суспільстві». При цьому ключовим елементом ноосферного укладу життя виступає людина, але не як засіб чужих цілей, а як абсолютна мета. Абсолютна цінність людини є мірою всьому і метою суспільства виступає особистість безпечного типу для себе, навколишніх, середовища проживання.

Бельков О. А. визначає безпеку як «стан, тенденції розвитку (в тому числі латентні) й умови життєдіяльності соціуму, його структур і установ, за яких забезпечується збереження їх якісної визначеності з об'єктивно обумовленими інноваціями в ній і вільне, яке відповідає власній природі і нею ж визначається, функціонування».

Казаків Н. Д. визначає безпеку як динамічно-стійкий стан щодо несприятливих впливів і діяльність із захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, із забезпечення таких внутрішніх і зовнішніх умов існування держави, які гарантують можливість стабільного всестороннього прогресу суспільства і його громадян.

На думку **Лескова М. А.**, під поняттям безпеки «прийнято розуміти тип динамічної рівноваги, характерний для складних саморегульованих систем і станів у підтримці суттєво важливих для збереження системи параметрів у допустимих межах».

Васенко В. К. поділяє точку зору **Л. І. Шерішевої** і вважає, що складових і напрямів економічної безпеки дуже багато — демографічний, екологічний, військовий, політичний, соціальний, кримінальний, фінансово-грошовий, цінновий, ресурсний, енергетичний, продовольчий, прісноводний, інноваційний, інвестиційний, податковий, інформаційний та інші.

З позицій багатоаспектності визначення поняття «економічна безпека» нерозривно пов'язане з такими поняттями як: «**інтереси**» (національні, державні,

¹ Лекарь С. І. Економічна безпека України: поняття та сутність термінології // Науковий Вісник 1'2012 Львівського державного університету внутрішніх справ. С. 4—16.

² Мартиненко В. В. Теоретичні основи та сутність економічної безпеки України // Економіка промисловості. 2010. № 3. С. 41—47.

індивідуальні, корпоративні, суспільні та ін.); «**стійкість**» (національної економіки, економічного розвитку, соціально-економічної системи тощо); «**незалежність**» (економіки від зовнішніх ринків, вироблення національної економічної стратегії без зовнішнього впливу); «**відтворення**» (головних життєво важливих інтересів в економічній сфері для суб'єкта будь-якого рівня — від особи до держави, що віддзеркалюють відтворення свого існування).

Дослідження цієї проблеми переко­нує, що економічна безпека — це не лише дієздатність самої держави, тобто її спроможність реалізовувати власні владні рішення, а й можливість для економічних суб'єктів різних рівнів діяти відповідно до своїх базових інтересів, проте у загальному руслі **зміцнення економічної безпеки країни**¹.

На наш погляд, безпека економіки — це спроможність системи суспільних відносин, що стосуються економічної діяльності, безпосередньо пов'язана із забезпеченням оптимального функціонування її інститутів, забезпечити безпеку держави, особи і суспільства за конкретного балансу їх життєво важливих інтересів².

Іншими словами, під економічною безпекою ми розуміємо надійну захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від реальних та потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз, а в першу чергу — прямих та опосередкованих економічних збитків. Стан економічної безпеки оцінюється системою параметрів, які визначають сприятливі умови функціонування економічної системи.

Таким чином, **під забезпеченням економічної безпеки держави** розуміється: забезпечення від реальних, а за можливості й потенційних збитків пріоритет-

ним напрямом системи суспільних відносин, що стосуються економічної діяльності держави специфічним для кожного державного органу видом діяльності³.

Отже, виходячи з викладеного вище, перед визначенням компетенції державних органів у забезпеченні безпеки держави є можливість зробити певні висновки.

Безпека держави як системи політичної влади в Україні залежить від її політичної, економічної, наукової та науково-технологічної складових, які є фундаментом інноваційної політики України.

Політична безпека — якісний стан політичної системи суспільства, який має визначатися законодавчо, і який досягається системою заходів, спрямованих на збереження конституційно легітимізованого політичного ладу держави, забезпечення державотворення і конструктивної політики стабільності суспільства за можливості: нації та державних інститутів самостійно вирішувати питання державного устрою; гарантованого захисту політичного суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності та конституційного ладу держави; незалежно проводити внутрішню і зовнішню політику, що ґрунтується на балансі життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави.

Економічна безпека — надійна захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від реальних та потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз, а в першу чергу — прямих та опосередкованих економічних збитків. Стан економічної безпеки оцінюється системою параметрів, які визначають сприятливі умови функціонування економічної системи.

У сучасному світі рушійною силою економіки стають якісно нові знання, то-

¹ Васенко В. К. Вплив неконтрольованої економіки на економічну безпеку держави / Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро- та мікрорівні: монографія / за ред. Черевка О. В. Черкаси: ПП Чабаненко Ю. А. Черкаси, 2014. С. 352—374.

² Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека» // Стратегічна панорама. Київ, 2003. № 2. С. 114—120.

³ Гордієнко С. Г. Забезпечення економічної безпеки держави контррозвідкою СБ України // Проблеми контррозвідального захисту економічної безпеки держави: тези доп. та наук. повідомлень наук.-практ. конференції (м. Харків, 19 грудня 2003 р.) Харків: ФПС для СБ України (СФ) у складі Нац. юрид. акад. України, 2004. С. 55—61.

му структуру економіки, як інноваційної, можна звести до наступної формули: загальна економіка = економіка науки + науково-технологічна економіка + економіка матеріального виробництва.

Тобто безпека держави залежить, в першу чергу, від її політичної складової із забезпечення економічної безпеки суспільства.

Список використаної літератури

1. Васенко В. К. Вплив неконтрольованої економіки на економічну безпеку держави / Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро- та мікровимір: монографія / за ред. Черевка О. В. Черкаси: ПП Чабаненко Ю. А. Черкаси, 2014. С. 352—374.
2. Гордієнко С. Г. Забезпечення економічної безпеки держави контррозвідкою СБ України // Проблеми контррозвідального захисту економічної безпеки держави: Тези доп. та наук. повідомлень наук.-практ. конференції (м. Харків, 19 грудня 2003 р.) Харків: ФПС для СБ України (СФ) у складі Нац. юрид. акад. України, 2004. С. 55—61.
3. Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека» // Стратегічна панорама. Київ, 2003. № 2. С. 114—120.
4. Економічна енциклопедія: у 3 т. Т. 1. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
5. Косілова О. І. Політична безпека в системі національної безпеки України «Правова інформатика», № 1(29). 2011. С. 72.
6. Кравчук О. Ю. Особливості політичної безпеки України // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua>. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Вип. 23, 2011. С. 86.
7. Кравчук О. Ю. Політична безпека України як наукова і практична проблема // Політичні науки // Міжнародний науковий журнал // № 6, т. 3, 2016.
8. Лекарь С. І. Економічна безпека України: поняття та сутність термінології // Науковий Вісник 1'2012 Львівського державного університету внутрішніх справ. С. 4—16.
9. Мартиненко В. В. Теоретичні основи та сутність економічної безпеки України // Економіка промисловості. 2010. № 3. С. 41—47.

References

1. Vasenko V. K. Influence of uncontrolled economy on economic security of the state / Strategic priorities of de-shadowing of economy of Ukraine in the system of economic security: macro- and microdimension: monograph / ed. Cherevka O. V. Cherkasy: PP Chabanenko Yu. A. Cherkasy, 2014. Pp. 352—374.
2. Gordienko S. G. Ensuring economic security of the state by counterintelligence of the Security Service of Ukraine // Problems of counterintelligence protection of economic security of the state: Abstracts add. and science. reports scientific-practical. Conference (Kharkiv, December 19, 2003) Kharkiv: FPS for the Security Service of Ukraine (SF) as a part of Nat. jurid. acad. Ukraine, 2004. Pp. 55—61.
3. Gordienko S. G. The essence and content of the concept of «state security» // Strategic Panorama. Kyiv, 2003. № 2. Pp. 114—120.
4. Economic Encyclopedia: in 3 vols. Vol. 1. / editor.: S. V. Mocherny (ed.) And others. Kyiv: Publishing Center «Academy», 2000. 864 p.
5. Kosilova O. I. Political security in the system of national security of Ukraine «Legal Informatics», № 1(29). 2011. P. 72.
6. Kravchuk O. Y. Features of political security of Ukraine // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua> Ukrainian national idea: realities and prospects of development. Vip. 23, 2011. P. 86.
7. Kravchuk O. Y. Political security of Ukraine as a scientific and practical problem // Political Science // International Scientific Journal // № 6, vol. 3, 2016.
8. Doctor S. I. Economic security of Ukraine: the concept and essence of terminology // Scientific Bulletin 1'2012 Lviv State University of Internal Affairs. Pp. 4—16.
9. Martynenko V. V. Theoretical foundations and essence of economic security of Ukraine // Economics of industry. 2010. № 3. Pp. 41—47.

Гордиенко С. Г. Составляющие безопасности Украинской государственности по сферам ее бытия.

В работе определяются составляющие безопасности Украины по сферам ее жизнедеятельности: политика, экономика, военная сфера и т. д.

В современном мире движущей силой экономики становятся качественно новые знания, потому структуру экономики, как инновационной, можно свести к следующей формуле: общая экономика = экономика науки + научно-технологическая экономика + экономика материального производства.

Экономику, по нашему мнению, схематически можно изобразить так: экономика науки (информация => информационные ресурсы => инновационная деятельность => качественно новые знания => интеллектуальные ресурсы), научно-технологическая экономика и экономика материального производства.

То есть, безопасность государства зависит, в первую очередь, от ее политической составляющей по обеспечению экономической безопасности общества.

Безопасность государства как системы политической власти в Украине зависит от ее политической, экономической, научной и научно-технологической составляющих, которые являются фундаментом инновационной политики Украины.

Ключевые слова: политика, политология, национальная безопасность и механизмы ее обеспечения, политическая безопасность, показатели политической безопасности, угрозы политической безопасности, внутренняя политическая безопасность государства, вызовы внутренней политической безопасности, внешняя политическая безопасность государства, политическая экономика, политэкономия, наука и информация, Концепция экономической безопасности, компетенция государственных органов в обеспечении безопасности государства.

Hordiienko S. H. Components of security of Ukrainian statehood by sphere of its existence.

The paper identifies the components of Ukraine's security in the spheres of its life: politics, economics, the military, etc.

In the modern world, the driving force of the economy is qualitatively new knowledge, so the structure of the economy as innovative can be reduced to the following formula: general economy = economics of science + scientific and technological economics + economics of material production.

Economics, in our opinion, can be schematically represented as follows: economics of science (information => information resources => innovation => qualitatively new knowledge => intellectual resources), scientific and technological economics and economics of material production.

That is, the security of the state depends primarily on its political component to ensure the economic security of society.

Political security is a qualitative state of the political system of society, which should be determined by law. Economic security — reliable protection of national and state interests in the economy from real and potential internal and external threats, and in the first place — direct and indirect economic losses.

The security of the state as a system of political power in Ukraine depends on its political, economic, scientific and scientific-technological components, which are the foundation of Ukraine's innovation policy.

Key words: politics, political science, national security and mechanisms of its provision, political security, indicators of political security, threats to political security, internal political security of the state, challenges to internal political security, external political security of the state, political economy, political economy, science and information, the concept of economic security, the competence of state bodies in ensuring state security.